

هدف این پژوهش، بررسی رابطه میان انگیزه پیشرفت و خوش بینی و روشن ساختن رابطه میان مؤلفه‌های این دو متغیر و نیز متغیرهایی همچون رقابت‌جویی و سطح تحصیلات است. پژوهشگر به منظور آزمودن فرضیه‌هایش، از میان دانش‌پژوهان مرد مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی قدس سره قم در سال تحصیلی ۸۶ - ۱۳۸۵، ۶۳ نفر را به تصادف برگزید. تمامی شرکت‌کنندگان، «آزمون انگیزه پیشرفت هلمریچ» را که در استان مازندران هنجاریابی شده است و نیز آزمون خوش بینی را که پژوهشگر ترجمه و اعتباریابی کرده است، پاسخ دادند. داده‌ها به روش هم‌بستگی پیرسون، آماره t و رگرسیون تحلیل شدند. نتایج نشان داد که میان انگیزه پیشرفت بدون احتساب یکی از مؤلفه‌های آن با خوش بینی تعمیم یافته رابطه مثبت معنادار وجود دارد. همچنین دو مؤلفه «گرایش به پیشرفت» و «پشتکار» از مؤلفه‌های انگیزه پیشرفت، با خوش بینی رابطه مثبت معنادار دارند. بین «رقابت‌جویی» یکی دیگر از مؤلفه‌های انگیزه پیشرفت با خوش بینی، رابطه معناداری مشاهده نشد. نمره‌های انگیزه پیشرفت و خوش بینی دانش‌پژوهان دوره کارشناسی با دانش‌پژوهان دوره کارشناسی ارشد تفاوت معناداری ندارند. نتیجه اینکه سه فرضیه از چهار فرضیه یاد شده تأیید می‌شود؛ یعنی بین خوش بینی و انگیزه پیشرفت، رابطه معناداری وجود دارد. پنج مؤلفه انگیزه پیشرفت از نظر میزان رابطه با خوش بینی متفاوت هستند و رقابت‌جویی با خوش بینی، رابطه منفی دارد. همچنین میان سطح تحصیلات و میزان انگیزه پیشرفت رابطه‌ای وجود ندارد.

کلید واژه‌ها: خوش بینی، انگیزه پیشرفت، پشتکار، اجرای شایسته کار، رقابت‌جویی.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

^۱ دانش‌پژوه کارشناسی ارشد روان‌شناسی مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی قدس سره.

^۲ استاد راهنمای پژوهش و استادیار دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی تهران.

دین مبین اسلام، همواره انسان‌ها را به سوی کمال و پیشرفت فراخوانده است. امیرالمؤمنین علیه‌السلام می‌فرماید: «هر کس دو روزش یکسان باشد (و پیشرفتی نکند) زیان کرده است».^۱ در زمینه اندازه‌گیری سطح «انگیزه پیشرفت»^۲ و شناخت عوامل مؤثر بر آن، پژوهش‌های علمی بسیاری شده است. با اندازه‌گیری سطح انگیزه پیشرفت یک ملت، به خوبی می‌توان رشد یا زوال اقتصادی آن را پیش‌بینی کرد. پژوهش‌های تجربی دیوید مک کلند^۳ بر روی ۴۵ فرهنگ معاصر و باستانی، نشان داد که سطح انگیزه‌پیشرفت در یک جامعه، پیش‌بینی کننده مؤثری از رشد یا زوال آن جامعه به شمار می‌رود. (پتری،^۴ ۱۹۹۶م). انگیزه پیشرفت، به عنوان یکی از انگیزه‌های اجتماعی مهم، تأثیرهای بسیاری بر رشد و توسعه ملی دارد. (تهمتن، ۱۳۷۷)

هنری موری،^۵ اولین پژوهشگری است که در ۱۹۳۸م. انگیزه پیشرفت را به عنوانیکی از نیازهای بیست‌گانه خود مطرح کرد و برای سنجش آن، آزمون اندریافت موضوع (TAT)^۶ را که برای سنجش نیازهای مختلف ابداع کرده بود، معرفی کرد. (خداپناهی، ۱۳۷۹) موری، انگیزه پیشرفت را این گونه تعریف کرد: «به نتیجه رساندن کار دشوار، دست‌کاری یا سازمان دادن اشیا، افراد و عقاید، چیره شدن بر موانع، دست یافتن به معیار عالی، رقابت با دیگران و پیش افتادن از آنها». (شولتز و شولتز، ۱۹۹۸م، ترجمه: سیدمحمدی، ۱۳۷۹، ص ۲۲۲)

پژوهش‌ها در زمینه انگیزه پیشرفت از سال ۱۹۵۳م. به بعد، در دو جهت ادامه یافتند: جهتی که دیوید مک کلند برمی‌گزیند و بیشتر به نقش انگیزه پیشرفت در زمینه رشد اجتماعی و اقتصادی می‌پردازد و دیگری جهتی که جان اتکینسون^۷ در پیش گرفت و مؤلفه‌های درونی انگیزه پیشرفت را در نظر آورد و میان مؤلفه‌های فردی و موقعیتی آن، رابطه ریاضی برقرار کرد و نظریه «انتظار ارزش»^۸ را در این زمینه ارائه داد. (خدا پناهی، ۱۳۷۹) اتکینسون انگیزه پیشرفت را برابندی از «گرایش به پیشرفت»^۹ و «گرایش بهاجتناب از شکست»^{۱۰} می‌داند. «گرایش

^۱ «من اعتدل یوماه فهو مغبون»، شیخ صدوق، من لایحضره الفقیه، ج ۴، ص ۳۸۱.

^۲70. Motivation for achievement.

^۳71. David McClelland.

^۴72. Petri, Herbert L.

^۵73. Henry Murray.

^۶74. Thematic Apperception Test (TAT).

^۷75. John Atkinson.

^۸76. Expectancy-value.

^۹77. Tendency to achievement.

^{۱۰}78. Tendency to avoid failure.

به پیشرفت» از ارتباط مضربی «انگیزه موفقیت»،^۱ «احتمال رسیدن به موفقیت»^۲ و «ارزش تشویقی رسیدن به موفقیت»^۳ به وجود می آید. گرایش اجتناب از شکست نیز از ارتباط مضربی «انگیزه اجتناب از شکست»،^۴ «احتمال فاعلی رسیدن به شکست»^۵ و «ارزش تشویقی اجتناب از شکست»^۶ شکل می گیرد. (پتری، ۱۹۹۰م).

پژوهش‌های بعدی در زمینه متغیرهای مرتبط یا مؤثر بر انگیزه پیشرفت را که بیشتر «مک کلند» زمینه‌ساز آنهاست، می‌توان در دو جنبه «زمینه‌های خانوادگی» و «متغیرهای شناختی» خلاصه کرد:

درباره زمینه‌های خانوادگی، مک کلند (۱۹۵۷، ۱۹۶۱م). بین نمره‌های انگیزه پیشرفت در بزرگسالی و روش‌های تربیتی مادر (تعیین ساعت‌های تغذیه در ۵ سالگی، پرتوقع بودن مادر در نظافت، سخت‌گیری در آداب توالت رفتن، انتظار کفایت^۷ از کودکان، تأکید بر استقلال و تسلط^۸) رابطه مثبت معنادار به دست آورد. (به نقل از پتری، ۱۹۹۷م).

ریو (۲۰۰۱م). با جمع‌بندی پژوهش‌های مختلف به این نتیجه رسید که اگر والدین، استقلال^۹ (خودپشتوانی،^{۱۰} خودمختاری^{۱۱})، آرمان‌های عملکرد عالی،^{۱۲} معیارهای واقع‌بینانه برتری،^{۱۳} خودپنداره توانایی عالی،^{۱۴} ارزش مثبت برای تکالیف پیشرفتی،^{۱۵} معیارهای روشن برای برتری، محیط خانوادگی غنی (فراهم بودن کتاب برای خواندن، به‌ویژه داستان‌های تخیلی پیشرفتی) و تجربه‌های گسترده مانند مسافرت را تأمین کنند، کودکان انگیزه پیشرفت قوی‌تری از خود نشان می‌دهند. همچنین رابطه انگیزه پیشرفت با چهار عامل گرایش عقلانی - فرهنگی، نظم، استقلال و مراقبت در محیط خانواده، مثبت و معنادار به دست آمد. (دارابی، ۱۳۸۰) هرچند در پژوهشی دیگر،

¹79. Motive for success.

^۲80. Probability of success.

^۳81. Incentive value of achieving success.

^۴82. Motive to avoid failure.

^۵83. Subjective probability of failure.

^۶84. Incentive value of failure.

^۷85. Competence.

^۸86. Mastery.

^۹87. Independence training.

^{۱۰}88. Self reliance.

^{۱۱}89. Outonomy.

^{۱۲}90. High performance aspirations.

^{۱۳}91. High standard of excellence.

^{۱۴}92. High ability self concept.

^{۱۵}93. Positive value for achievement related pursuits.

محبت و مراقبت در خانواده، هر یک جداگانه ارتباط معناداری با انگیزه پیشرفت پیدا نکرد، ولی تأثیر تعاملی این دو، رابطه معناداری با انگیزه پیشرفت نشان داد. (تهمت، ۱۳۷۷)

برخلاف یافته‌های بالا، باقری (۱۳۷۲) نشان داد که بین متغیرهای «استقلال‌آموزی»،^۱ «تسلط‌آموزی»^۲ و «مراقبت‌آموزی»^۳ به عنوان مؤلفه‌های فرزندپروری، با انگیزه پیشرفت رابطه معنادار منفی وجود دارد.

عوامل شناختی فراوانی نیز با انگیزه پیشرفت زیاد در ارتباط هستند. امس و امس^۴ (۱۹۸۴م). روشن ساختند که برخی افراد گونه‌های اندیشیدن پیشرفته‌تری در مقایسه با برخی دیگر دارند؛ مانند ادراک توانایی بالا،^۵ گرایش به تسلط،^۶ انتظارات بالا در مورد موفقیت،^۷ ارزیابی نیرومند از موفقیت^۸ و سبک اسناد خوش‌بینانه.^۹ گرایش به تسلط باعث می‌شود افراد تکالیف به نسبت دشوار را برگزینند و تلاش خود را در جهت حل مشکل افزایش دهند. انتظار موفقیت، رفتارهای گرایشی همچون جست‌وجو کردن چالش‌های بهینه^{۱۰} و عملکرد خوب را ایجاد می‌کند. ارزش نهادن به پیشرفت در یک حوزه خاص، استقامت در آن حیطه را افزایش می‌دهد. (به نقل: از ریو، ۲۰۰۱م). ولی فهیم‌زاده (۱۳۸۱) آموزش راهبردهای فراشناختی را در افزایش انگیزه پیشرفت مؤثر نیافت.

مفهوم خوش‌بینی با پژوهش‌های مارتین‌ای. بی. سلیگمن^{۱۱} و نظریه او در مورد «درماندگی‌آموخته شده»^{۱۲} وارد عرصه روان‌شناسی شد. او خوش‌بینی را نوعی «سبک تبیین»^{۱۳} رویدادها و تشکیل یافته از سه مؤلفه تداوم،^{۱۴} فراگیری^{۱۵} و

¹94. Independence training.

²95. Mastery learning.

³96. Care training.

⁴97. Ames & Ames.

⁵98. Perception of high ability.

⁶99. Adoption of a mastery orientation.

⁷100. High expectation for success.

⁸101. Strong valuing of achievement.

⁹102. Optimistic attributional style.

¹⁰103. Seekikn Optimal challenge.

¹¹104. Martin E. P. sligman.

¹²105. Learned helplessness.

¹³106. Explanatory style.

¹⁴107. Permanence.

¹⁵108. vasivenessPer.

شخصی‌سازی^۱ می‌داند. تداوم یعنی بدبین‌ها رخدادهای منفی و خوش‌بین‌ها رویدادهای مثبت را دائمی می‌دانند. فراگیری به این معناست که بدبین‌ها، شکست‌ها و خوش‌بین‌ها، موفقیت‌ها را فراگیر می‌دانند. شخصی‌سازی یعنی ناکامی‌ها از نظر خوش‌بین‌ها ناشی از علل بیرونی و از دید بدبین‌ها، ناشی از عوامل درونی هستند. (سلیگمن و همکاران، ۱۹۹۶. ترجمه: داورپناه، ۱۳۸۳) بنابراین، منظور از خوش‌بینی در این پژوهش، «تلفیقی از گرایش و نگرش خوش‌بینانه درباره خدا، خود، افراد، اشیا، رویدادها و به‌طور کلی جهان طبیعت است که بر اساس آن، نتیجه‌های امیدوارکننده را بسته به توانایی‌های خود از جهان و رویدادهای آن انتظار دارد و روش تبیین افراد نیز در آن نقش دارد». (نوری، زیر چاپ)

پژوهش‌ها در زمینه رابطه خوش‌بینی و انگیزه پیشرفت در قالب «روش اسناد»،^۲ «روش تبیین خوش‌بینانه»،^۳ «مکان کنترل»^۴ و رابطه آنها با انگیزه پیشرفت مطرح شده‌اند و بررسی‌ها در این زمینه به نتایج هم‌سو دست نیافته‌اند. رابطه خوش‌بینی با انگیزه پیشرفت را نخستین بار فیلسون و فلیپس^۵ (۱۹۸۴م.) مطرح کردند. به گفته آنان، روش اسناد خوش‌بینانه، هیجان‌های مثبت مانند امیدواری و افتخار پس از موفقیت را افزایش می‌دهد و هیجان‌های منفی مانند ترس و اضطراب را از انسان دور می‌سازد. (به نقل از: ریو، ۲۰۰۱م.)

در پژوهشی دیگر، میان انگیزه پیشرفت و روش اسناد برای رویدادهای خوب در ابعاد درونی- بیرونی، کلی- اختصاصی و پایدار- ناپایدار، رابطه مثبت و معناداری مشاهده شد. (زارعی، ۱۳۸۰) سخت‌کوشی و رقابت‌جویی، دو مؤلفه از مؤلفه‌های انگیزه پیشرفت هستند. در این زمینه، بین انگیزه پیشرفت با عملکرد دبیران به دلیل رقابت‌جویی و سخت‌کوشی، رابطه مثبت و معناداری به دست آمد. (محمدی‌زاده، ۱۳۷۷) در بررسی دیگری، میان امید، خوش‌بینی، مکان کنترل و خودمختاری رابطه مثبت قوی به دست آمد. (کرای آ. شوگرن،^۶ شان ج. لویز،^۷ میشل ال. ویمیر،^۸ تاد دی. لیتل،^۹ کیندی ال. پرسگراد،^{۱۰} ۲۰۰۶م.)

برخلاف پژوهش‌های بالا که نشان‌دهنده رابطه مثبت و معناداری میان انگیزه پیشرفت و خوش‌بینی بودند،

¹ ۱۰۹. Personalization.

² 110. Attributional style.

³ 111. Optimistic explanatory style.

⁴ ۱۱۲. Locus of control.

⁵ 113. Felson & Philips.

⁶ 114. Karrie A. Shogren.

⁷ ۱۱۵. Lopez. Shane J.

⁸ ۱۱۶. Whmeyer. Michael L.

⁹ 117. Todd D. Little.

¹⁰ ۱۱۸. Pressgrove. Cindy L.

پژوهش‌های زیر به نتیجه‌های متفاوتی دست یافته‌اند. منظری توکلی (۱۳۷۵) میان مکان کنترل و انگیزه پیشرفت، رابطه منفی و معنادار نشان داد. در پژوهشی دیگر، میان هیچ‌کدام از وضعیتی که «من» با خود درگیر^۱ است و وضعیتی که با تکالیف درگیر^۲ می‌شود، با انگیزه پیشرفت رابطه معنادار به دست نیامد. (سلمانی مقدم، ۱۳۸۰) همچنین میان انگیزه پیشرفت با روش اسناد برای رویدادهای بد در بعد درونی- بیرونی، رابطه منفی و معنادار به دست آمد و بین انگیزه پیشرفت با روش اسناد برای رویدادهای بد در ابعاد پایدار - ناپایدار و کلی - اختصاصی رابطه‌ای مشاهده نگردید. (زارعی، ۱۳۸۰)

پرسش‌هایی که هدف این پژوهش را تشکیل می‌دهند، با توجه به بررسی‌های انجام یافته در این زمینه مطرح می‌شوند؛ پژوهش‌های انجام شده رابطه خوش‌بینی را در قالب «روش اسناد» و «روش تبیین» با «انگیزه پیشرفت» بررسی کرده‌اند و انگیزه پیشرفت را بدون تفکیک مؤلفه‌های آن در نظر گرفته‌اند. بنابراین، پرسش‌های زیر مطرح می‌شوند که خوش‌بینی به صورت تعمیم یافته^۳ (خوش‌بین بودن به زندگی، دوستان، مدرسه، هم‌سالان، خانواده، هم‌کلاسی‌ها، توانایی‌های خود و مردم) چه رابطه‌ای با انگیزه پیشرفت دارد؟ مؤلفه‌های انگیزه پیشرفت (گرایش به پیشرفت زیاد، اجرای شایسته کار، انتخاب تکالیف دشوار، پشتکار و رقابت‌جویی) چه رابطه‌ای با خوش‌بینی دارد؟ خوش‌بینی فرد در زمینه‌های خاص چه رابطه‌ای با مؤلفه‌های انگیزه پیشرفت دارد؟ آیا سطح تحصیلات، نقشی در کاهش یا افزایش انگیزه پیشرفت دارد؟

فرضیه‌هایی که پژوهش حاضر درصدد آزمودن آنهاست، با توجه به نظریه اتکینسون و زمینه‌های پژوهشی در این زمینه مطرح می‌شوند. اتکینسون احتمال فاعلی فرد درباره رسیدن به موفقیت و شکست را بخشی از مؤلفه‌های انگیزه پیشرفت می‌داند. از سوی دیگر، افراد خوش‌بین رسیدن به موفقیت و شکست را با درجه احتمال بالاتر ارزیابی می‌کنند. روش تبیین، بر اساس برخی پژوهش‌ها با انگیزه پیشرفت رابطه مثبت معناداری دارد. بنابراین، فرضیه اصلی این است که انگیزه پیشرفت با خوش‌بینی رابطه مثبت دارد. فرضیه‌های دیگر پژوهش عبارتند از: ۱. «گرایش به پیشرفت» به عنوان یکی از مؤلفه‌های انگیزه پیشرفت، با خوش‌بینی رابطه مثبت دارد؛ ۲. «پشتکار» به عنوان یکی دیگر از مؤلفه‌های انگیزه پیشرفت، با خوش‌بینی رابطه مثبت دارد؛ ۳. «اجرای شایسته کار» و «انتخاب تکالیف‌های دشوار» با خوش‌بینی رابطه مثبت دارد؛ ۴. «رقابت‌جویی» به عنوان یکی از مؤلفه‌های خوش‌بینی نمی‌تواند با خوش‌بینی رابطه مثبت داشته باشد؛ زیرا نگرش مثبت افراد به دیگران مانع رقابت می‌شود؛ ۵. افراد در موقعیت بالاتر، انگیزه پیشرفت کمتری دارند و میان افراد با توجه به سطح تحصیلات آنها، از نظر انگیزه پیشرفت تفاوت وجود دارد. مک کلند با ارزیابی مدیران ارشد دریافت که با افزایش موقعیت‌های شغلی و اجتماعی، انگیزه‌های دیگری غیر از انگیزه پیشرفت در افراد فعال می‌شوند. (شولتز و شولتز، ۱۹۹۸م، ترجمه: سیدمحمدی، ۱۳۷۹)

¹ 119. Involvement ego.

² 120. Involvement task.

³ 121. General optimism.

خوش‌بینی و بدبینی در منابع دینی با چه متغیرهای روانی و معنوی ارتباط دارند؟ در آموزه‌های اسلامی بر مفهوم خوش‌بینی بسیار توجه شده است. در یک بررسی تطبیقی، مفهوم خوش‌بینی در دیدگاه روان‌شناسی و آموزه‌های دینی از چهار جنبه مقایسه شده است: ۱. در آموزه‌های دینی از خوش‌بینی در محیط فاسد و افراد غیر دین‌دار منع شده، ولی در پژوهش‌های روان‌شناسی، خوش‌بینی بدون توجه به جوامع و محیط‌ها مطرح شده است؛ ۲. منابع دینی خداوند را به عنوان تکیه‌گاه بزرگ خوش‌بینی مطرح می‌کنند (اسناد کارها به خداوند)، ولی در روان‌شناسی علمی به این جهت توجه نشده است؛ ۳. روان‌شناسی، خوش‌بینی را تنها در ارتباط با متغیرهای مادی (موفقیت، رضایت از زندگی، افسردگی، پیشرفت تحصیلی و...) بررسی می‌کند، ولی در منابع دینی، رابطه خوش‌بینی با متغیرهای مادی و معنوی (افزایش ایمان، کاهش گناه، رسیدن به بهشت، پرهیزکاری، سلامت دین، خردمندی، موفقیت، آرامش روان، کسب محبوبیت و اخلاق نیکو) مطرح شده است؛ ۴. ایجاد خوش‌بینی فعال^۱ در روان‌شناسی و دین مطرح شده است و یافته‌های روان‌شناسی در این زمینه، با آموزه‌های دینی هم‌سو است. (نوری، زیر چاپ)

مهم‌ترین متغیرهایی که در آموزه‌های دینی با خوش‌بینی و بدبینی مرتبط شده‌اند، در ادامه مطرح می‌گردند:

۱. خوش‌بینی مایه آرامش قلب و روان انسان است: «حُسْنُ الظَّنِّ رَاحَةُ الْقَلْبِ وَ سَلَامَةُ الدِّينِ»^۲ خوش‌بینی مایه راحتی قلب و سلامت دین است». بر همین معنا، در نامه امیرالمؤمنین علیه‌السلام به مالک اشتر نیز تأکید شده است: «...بحسن الظن بر عیتک فان حسن الظن یقطع عنک نصبا طویلا»^۳ در مقام یک فرماندار، به مردم، خوش‌بین باش که خوش‌بینی رنج و اندوه درازمدت را از شما دور می‌سازد».

همچنین در روایت‌های اسلامی آمده است: «خذ من حسن الظن بطرف تروح به قلبک...»^۴ چنان به مردم خوش‌بین باش که قلبت در سایه آن آرام گیرد». نیز آمده است: «حسن الظن یخفف الهم»^۵ خوش‌بینی اندوه را کاهش می‌دهد». امام صادق علیه‌السلام از قول پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌می‌فرماید: «احسنو ظنونکم باخوانکم تغتتموا بها صفاء القلب و نماء الطبع»^۶ فرد بدبین همواره از دیگران هراس دارد. از این رو، آرامش ندارد». نیز می‌خوانیم: «من لم یحسن ظنه استوحش من کل احد»^۷ هر که خوش‌بین نباشد، از هر کسی می‌هراسد».

۲. خوش‌بینی روابط میان‌فردی را آسان می‌سازد و به جلب محبت دیگران می‌انجامد: «من حسن ظنه بالناس

¹ 122. Dynamic optimism.

² عبدالواحد، آمدی، غرر الحکم، ج ۴۸۱۶.

³ نهج البلاغه، نامه ۵۳.

⁴ علی بن عیسی اربلی، کشف الغمّة، ج ۲، ص ۲۰۸.

⁵ غرر الحکم، ج ۵۳۲۳.

⁶ مستدرک الوسائل، ج ۹، ص ۱۴۵.

⁷ تصنیف غرر الحکم، ص ۲۵۴، ج ۵۳۳۳.

حاز منهم المحبه»^۱.

۳. خوش بینی سبب موفقیت می گردد: «بحسن النيات تنجح المطالب»^۲.

۴. خوش بینی به آسان شدن کارها می انجامد: «خذ من حسن الظن بطرف... یرخ به امرک؛ آن چنان خوش بین

باش که موجب راحتی کارت شود»، ولی «بدبینی سبب خرابی کارها و تحریک بدی ها می گردد؛ سوء الظن یفسد الامور و یبعث علی الشرور»^۳.

۵. خوش بینی با خردمندی در ارتباط است و از ویژگی های خردمندان به شمار می رود: «ظن الصواب من شیم

اولی الالباب»^۴؛ «حسن الظن من احسن الشیم و افضل القسم»^۵؛ خوش بینی از بهترین ویژگی هاست»؛ «حسن الظن من افضل السجایا و اجزل العطایا»^۶؛ خوش بینی از بهترین خلق هاست».

۶. خوش بینی با نیت پاک در ارتباط است: «من حسن ظنه حسنت نيته»^۷. فرد بدبین، خصلت های بد خود را

به دیگران فرافکنی می کند. از همین رو، به همگان بدبین است: «الرجل السوء لا یظن باحد خیرا لانه لا یراه الا

بوصف نفسه»^۸. کسانی که دیگران را تنها با حدس و گمان سرزنش می کنند، نکوهش شده اند: «یا عبید السوء

تلومون الناس علی الظن»^۹؛ یعنی خودشان بدند و از این رو، دیگران را بدون شواهد کافی بد می دانند.

۷. خوش بینی راه عبادت و پرستش را هموار می سازد. پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله می فرماید: «حب الدنيا

رأس کل خطیئه و رأس العباده حسن الظن بالله»^{۱۰}؛ یعنی همچنان که حب دنیا در انجام دادن گناهان نقش

اساسی دارد، خوش بینی به خداوند نیز در پرستش او نقش کلیدی دارد. از این رو، سلامت دین در گرو خوش بینی

است. در مقابل، بدبینی عبادت را فاسد می کند: «یاک ان تسیء الظن فان سوء الظن یفسد العباده...»^{۱۱}. چه بسا

۱. همان، ص ۲۵۳، ح ۵۳۳۱.

۲. همان، ص ۲۵۴.

۳. کشف الغمّة، ج ۲، ص ۲۰۸.

۴. تصنیف غرر الحکم، ص ۲۶۳، ح ۵۶۷۱.

۵. همان، ح ۵۳۱۸.

۶. همان، ح ۴۸۲۴.

۷. همان، ح ۴۸۳۴.

۸. همان، ح ۸۴۵۷.

۹. همان، ح ۵۶۶۷.

۱۰. میزان الحکمه، ماده ظن، ج ۵، ص ۶۲۵.

۱۱. عوالی اللّٰلی، ج ۱، ص ۲۷، ح ۹.

۱۲. تصنیف غرر الحکم، ص ۲۶۳، ح ۵۶۶۸.

یکی از موارد فاسد شدن عبادت این باشد که پاکی روان که هدف عبادت است، در اثر بدبینی از میان می‌رود و دل انسان چرکین می‌گردد.

۸. خوش‌بینی، فرد را از مبتلا شدن به گناه باز می‌دارد: «حسن الظن... ینجی من تقلد الإثم».^۱ بدبینی سبب افزایش گناهان می‌گردد. در روایتی می‌خوانیم: «ایاک ان تسیء الظن فان سوء الظن... یعظم الوزر».^۲ فرد بدبین چون دیگران را بد می‌داند، از آنان بد می‌گوید و در حق آنان، کارهای ناروا انجام می‌دهد. در نتیجه، گناهانش زیاد می‌گردد.

۹. خوش‌بینی از روابط با دیگران تأثیر می‌پذیرد: «مجالسه الاشرار توجب سوء الظن بالاخيار»^۳ هم‌نشینی با افراد فاسد، سبب بدبین شدن به افراد نیک می‌گردد.

۱۰. خوش‌بینی در نتیجه توجه به جنبه‌های مثبت دیگران به دست می‌آید: «لا تظنن بكلمة خرجت من احد سوءا و انت تجدل لها فی الخیر محتملا»^۴ سخنی را که از دیگران می‌شنوی، اگر می‌تواند معنای خوب داشته باشد به معنای بد آن حمل نکن». افراد بدبین به سخنان بی‌اساس دیگران درباره دوستان خود توجه می‌کنند: «یسمعون فیهم اقویل الناس...»^۵.

۱۱. بدبینی با احساس حقارت فرد ارتباط دارد: «سوء الظن بمن لایخون من اللؤم»^۶ بدبینی به فردی که خیانت نکرده باشد، ناشی از روحیه پست بودن فرد است.

۱۲. بدبینی به دیگران، راه ستم کردن به آنها را هموار می‌سازد: «سوء الظن بالمحسن شر الاثم و اقیح الظلم»^۷ بدبینی به فرد درست‌کار، بدترین گناه و زشت‌ترین ستم است». همین معنا در روایت دیگری نیز آمده است: اذا استولی الصلاح علی الزمان و اهله ثم اساء الظن رجل برجل لم یظهر منه خزیه فقد ظلم و اعتدی؛^۸ هرگاه درست‌کاری بر جامعه‌ای حاکم باشد و انسان به فردی که کار ناپسنده‌ای از او ندیده است، بدبین شود، در حق او ظلم کرده است.

۱۳. بدبینی موجب بدگویی و غیبت از دیگران می‌گردد: «من کثرت ریبه کثرت غیبه».^۹ به بیان دیگر، بین

۱. غرر الحکم، ج ۵۳۲۳.

۲. تصنیف غرر الحکم، ص ۲۶۳، ج ۵۶۶۸.

۳. میزان الحکمه، ماده ظن، ج ۵، ص ۶۲۷.

۴. تصنیف غرر الحکم، ص ۲۶۴، ج ۵۶۸۷.

۵. شیخ عباس قمی، سفینة البحار، ج ۲، ص ۱۱۱.

۶. تصنیف غرر الحکم، ص ۲۶۳، ج ۵۶۷۳.

۷. همان، ج ۵۶۷۲.

۸. همان، ج ۵۶۷۰.

۹. همان، ج ۵۶۷۹.

بدگویی از دیگران و بدبینی به آنها، رابطه تنگاتنگی وجود دارد.

۱۴. بدبینی انسان را در شناخت افراد دچار مشکل می‌سازد. در نتیجه، فرد بدبین نمی‌داند که چه کسی بدخواه او و چه کسی خیرخواه اوست: «من ساء ظنه بمن لا یخون حسن ظنه بما لا یخونه؛ کسی که به افراد امین بدبین شود، به افراد خائن خوش بین می‌گردد».

۱۵. بدبینی اعتماد در روابط اجتماعی را از میان می‌برد؛ فرد بدبین به دیگران اعتماد ندارد و دیگران نیز به او بی‌اعتمادند: «شر الناس من لا یثق بأحد لسوء ظنه و لا یثق به أحد لسوء فعله؛ بدترین مردم کسی است که به سبب بدبینی، بر دیگران اعتماد ندارد و دیگران نیز به خاطر بد رفتاری اش به او اعتماد ندارند».

۱۶. بدبینی سبب کنج‌کاوی بیهوده و فضولی در کارهای دیگران می‌گردد: «سوء الظن یدعو الی التجسس...»؛^۳ بدبینی فرد را به کنج‌کاوی و تجسس وا می‌دارد.^۴

۱۷. بدبینی به روابط اجتماعی دوستانه آسیب می‌رساند و دوستی‌ها را خدشه‌دار می‌کند: «لا خیر فی صدیق ظنین؛ با وجود بدبینی میان دو نفر، دوستی بین آنها برقرار نمی‌ماند»؛ نیز در روایتی آمده است: «من غلب علیه سوء الظن لم یتربک بینه و بین خلیل صلحا؛ کسی که بدگمانی بر او چیره شود، میان او و دوستش، صلح و آرامشی نخواهد بود».^۵

۱۸. بدبینی با ویژگی‌های درونی ترس، بخل و حرص در ارتباط است: «لا اجبن من مریب»؛^۶ «فان البخل و الجبن و الحرص غرایز شتی یجمعها سوء الظن بالله؛ بخل و ترس و حرص از خاستگاه واحد، یعنی بدبینی به خداوند ریشه می‌گیرند».

۱۹. بدبینی با ویژگی‌های درونی نفاق و دورویی ارتباط دارد: «و یُعَذَّبُ الْمُنَافِقِينَ وَ الْمُنَافِقَاتِ وَ الْمُشْرِكِينَ وَ الْمُشْرِكَاتِ الظَّانِّينَ بِاللَّهِ ظَنَّ السَّوِّءِ». (فتح: ۶) این آیه، ویژگی بارز منافقان را بیان می‌کند که بدبینی به خداوند است.

۲۰. بدبینی از شک و تردید برمی‌آید: «الظن ارتیاب»، «الریبۃ توجب الظن».^۷

۱. همان، ج ۵۶۸۰.

۲. همان، ص ۲۶۳، ج ۵۶۷۵.

۳. سنن بیهقی، ج ۶، ص ۸۵.

۴. شهید ثانی، کشف الریبه، ص ۲۲ - ۲۳.

۵. محمدباقر مجلسی، بحار الانوار، ج ۷۱، ص ۱۶۵.

۶. غرر الحکم، ج ۸۹۵۰.

۷. همان، ص ۲۶۴، ج ۵۶۹۰.

۸. نهج البلاغه فیض الاسلام، نامه ۵۳، قسمت ۱۶، ص ۹۹۸.

۹. تصنیف غرر الحکم، ص ۲۶۳، ج ۵۶۶۵ و ۵۶۶۶.

۲۱. بدبینی با زوال دین و ایمان در ارتباط است: «لا دین لمسی الظن؛^۱ فرد بدبین دین ندارد»؛ «لا ایمان مع سوء الظن؛^۲ با بدبینی ایمانی برای فرد باقی نمی ماند».

روش پژوهش

جامعه آماری: جامعه آماری این پژوهش، همه دانش پژوهان مرد مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی قدس سرهدر سال تحصیلی ۸۶ - ۱۳۸۵ است. دامنه سنی این دانش پژوهان، بین ۲۰ تا ۴۰ سال و شمار آنها ۱۰۷۰ نفر است. نمونه مورد پژوهش، شامل ۶۳ دانش پژوه است که به صورت نمونه گیری تصادفی انتخاب شدند. **ابزار پژوهش:** برای سنجش انگیزه پیشرفت از «آزمون انگیزه پیشرفت هلمریچ»^۳ استفاده شده است. این آزمون را هلمریچ و اسپنس^۴ در سال ۱۹۷۷م. تدوین کردند که شامل ۱۹ گویه است و به صورت کاملاً موافق، کمی موافق، نظری ندارم، کمی مخالف و کاملاً مخالف درجه بندی شده اند. هر گویه به ترتیب نمره های ۵، ۴، ۳، ۲ و ۱ را دریافت می دارند. در گزارش برگز اعتبار و روایی آزمون، مطلوب گزارش شده است. (به نقل از: دارابی، ۱۳۸۰) شریفی و دارابی برای نخستین بار آن را به فارسی برگرداندند و شاخص های روایی، اعتبار و هنجار آزمون مورد بررسی مجدد قرار گرفت. (دارابی و شریفی، ۱۳۷۸) در این بررسی، ضریب اعتبار آزمون با روش بازآزمایی به فاصله زمانی سه هفته ۰/۸۱، به روش دونیمه سازی ۰/۸۳ و آلفای کرونباخ ۰/۶۲ گزارش شده است. روایی مقیاس با روش تحلیل عاملی تأیید شده و هم بستگی تمام گویه ها با نمره کل معنادار بوده است. هم بستگی نمره های کل با معدل درسی نیز معنادار گزارش شده است.

برای سنجش خوش بینی از «آزمون خوش بینی»^۵ استفاده گردید. این آزمون از پایگاه اینترنتی «تست کافه کام»^۶ دریافت شد و با مشاورت استاد راهنمای پژوهش، از میانچندین آزمون دیگر برای این پژوهش مناسب تشخیص داده شد. این آزمون، دارای ۴۰ گویه است که پاسخ فرد در هر گویه به صورت کاملاً موافق، موافق، نسبتاً موافق و مخالف درجه بندی شده است و به ترتیب، نمره های ۳، ۲، ۱ و صفر دریافت می دارند. نسخه اصلی آزمون، خوش بینی را در هشت زمینه کار، امور منزل، دوستان، هم سالان، زندگی، همکاران، و مسائل تحصیلی می سنجید. پژوهشگر این آزمون را به فارسی برگرداند و ۱۰ گویه دیگر که خوش بینی به «مردم» و «توانایی های فرد» را می سنجند، به آن افزود. سرانجام آزمون دارای ۵۰ گویه شد که خوش بینی را در ۱۰ زمینه می سنجید. ترجمه آزمون

۱. غرر الحکم، ج ۱، ۱۰۵۱۱.

۲. همان، ج ۴، ۱۰۵۳۴.

۳. 123. Holmerich Achievement Motivation Test.

۴. 124. Spense.

۵. 125. Optimism test.

۶. 126. www.testcafe.com

پس از مشاورت با استاد راهنما و دو نفر از دانش پژوهان کارشناسی ارشد روان‌شناسی به صورت نسخه نهایی تنظیم گردید و بر روی ۲۰ نفر از طلبه‌های حوزه علمیه قم اجرا گردید و اعتبار درونی آن به روش آلفای کرونباخ ۰/۸۰ به دست آمد. با توجه به اینکه نمونه مورد پژوهش، بیشتر با مسائل مربوط به کار و امور منزل (طلبه‌های خوابگاهی) سر و کار نداشتند، گویه‌های مربوط به این دو حوزه از آزمون حذف گردید. سرانجام، بار دیگر آزمون با ۴۰ گویه بر روی ۳۰ نفر از طلبه‌های حوزه علمیه قم اجرا گردید و ضریب اعتبار درونی به روش آلفای کرونباخ ۰/۸۴ به دست آمد.

داده‌های این دو آزمون، با نرم‌افزار SPSS و با استفاده از مدل‌های آماری t ، هم‌بستگی پیرسون و مدل رگرسیون خطی گام به گام و پس‌رونده تجزیه و تحلیل شد. شرکت کنندگان در این آزمون، کاملاً در جریان پژوهش قرار گرفتند و پیش از اجرای آزمون، به آنان توضیح داده شد که این آزمون‌ها نگرش (خوش‌بینی) آنان را در زمینه مسائل مختلف ارزیابی می‌کند.

یافته‌ها

یافته‌ها نشان می‌دهند بین میانگین دانشجویان کارشناسی و کارشناسی ارشد، از نظر انگیزه پیشرفت تفاوت معناداری وجود ندارد. (نمودار شماره ۱)

سطح تحصیلات تعداد میانگین انحراف معیار درجه آزادی مقدار سطح معناداری انگیزه پیشرفت کارشناسی کارشناسی ارشد
۰/۰۴۱۱/۶۱۸۱ ۸/۵۰۶۱/۸۲ ۷۴/۷۶۸۹/۴۴۱۹۳۸

نمودار شماره (۱) - مقایسه انگیزه پیشرفت دانش پژوهان کارشناسی و کارشناسی ارشد با استفاده از آزمون

t گروه‌های مستقل

با توجه به مقدار t به دست آمده (۰/۸۱) در نمودار شماره ۱ بین میانگین انگیزه پیشرفت دانش پژوهان کارشناسی و کارشناسی ارشد تفاوت معنادار وجود ندارد. در این پژوهش، t نمودار با درجه آزادی ۶۱ و سطح معناداری ۰/۰۵ برای آزمون دو دامنه ۱/۶۷ می‌شود و چون t به دست آمده (۰/۸۱) از این مقدار کمتر است، تفاوت معنادار نیست. میزان رابطه هم‌بستگی بین مؤلفه‌های انگیزه پیشرفت با نمره کل خوش‌بینی و نیز میزان رابطه میان نمره کل انگیزه پیشرفت با نمره کل خوش‌بینی در نمودار شماره ۲ نشان داده شده است.

عوامل خوش‌بینی شاخص‌گرایش به پیشرفت‌شکار انتخاب تکالیف دشوار اجرای شایسته کارها رقابت‌جویی نمره کل انگیزه پیشرفت خوش‌بینی هم‌بستگی (xx) ۰/۳۳۰ (xx) ۰/۰۰۶۰/۳۴۲ - ۰/۰۰۵۸۱/۰۲ - (x) ۰/۲۹۴ معناداری ۰/۰۰۶/۰۰۸ ۰/۰۰۱۹/۰۶۴۹/۰۴۲۴/۰۶۴۰/۰۰۰۶/۰۰۸ انگیزه پیشرفت هم‌بستگی (xx) ۰/۵۴۶ (xx) ۰/۶۳۴ (xx) ۰/۴۳۵ (xx) ۰/۵۸۱ (xx) ۰/۶۶۵ معناداری ۰/۰۰۰۱ ۰/۰۰۰۱ ۰/۰۰۰۱ ۰/۰۰۰۱ ۰/۰۰۰۱ تعداد ۶۳۶۳۶۳۶۳۶۳۶۳۶۳

نمودار شماره (۲) - هم‌بستگی بین عوامل انگیزه پیشرفت، خوش‌بینی و نمره کل انگیزه پیشرفت

همچنان‌که در نمودار شماره ۲ دیده می‌شود، بین نمره کل خوش‌بینی و نمره کل انگیزه پیشرفت، بدون در نظر گرفتن عامل رقابت‌جویی در سطح معناداری (۰/۰۵)، رابطه مثبت معنادار وجود دارد. همچنین «گرایش به پیشرفت» و «پشتکار» دو تا از پنج مؤلفه انگیزه پیشرفت، به طور مستقل با نمره کل خوش‌بینی رابطه مثبت معنادار دارند. اما «انتخاب تکالیف دشوار»، «اجرای شایسته کارها» و «رقابت‌جویی» که سه مؤلفه دیگر انگیزه پیشرفت هستند، هیچ کدام جداگانه با خوش‌بینی رابطه معنادار ندارند، ولی تمامی پنج مؤلفه انگیزه پیشرفت با نمره کل انگیزه پیشرفت، دارای رابطه مثبت و معناداری هستند که نشان دهنده ثبات درونی ابزار پژوهش است. میزان رابطه میان مؤلفه‌های پنج‌گانه انگیزه پیشرفت و حیطه‌های هشت‌گانه خوش‌بینی در نمودار شماره ۳ ارائه شده است.

مردم‌توانایی‌ها برنامه‌درسی هم‌کلاسی‌ها خانواده‌زندگیهم‌سالان دوست‌ان‌رقابت‌جویی ۰/۰۷۲-۰/۰۲۴-۰/۰۲۵/۰۱۶/۰۳۲-۰/۰۱۳۶/۰۳۲-۰/۰۴۶-۰/۰۹۹-اجرای‌شایسته‌کارها ۰/۰۳۸/۰۹۱/۰۳۹/۰۰۷۸/۰۲۷۴(x)۰/۰۲۶-۰/۰۶۰/۰۰۱/۰۶۰-گرایش‌به‌پیشرفت ۰/۱۷۵(x)۰/۳۲۱-۰/۱۵۸/۰۲۳۳/۱۵۸-انتخاب‌تکالیف‌دشوار ۰/۰۱۸۰/۰۲۰۱/۱۴۴۰/۳۶۰(x)۰/۱۶۴/۰۱۸۲/۰۲۰۷/۰۸۱-پشتکار ۰/۰۱۶۴/۰۱۸۲/۰۲۰۷/۰۸۱-۰/۴۶۴(x)۰/۴۰۳(x)۰/۲۹۱(x)۰/۱۷۸۰/۳۶۵(x)نمره‌کلاتگی-زده‌پیشرفت ۰/۰۱۴۲/۰۱۴۲/۱۴۷۰/۴۶۴(x)۰/۱۲۷/۰۱۹۰/۰۲۰۱/۱۵۰

نمودار شماره (۳) - هم‌بستگی میان زمینه‌های خوش‌بینی و مؤلفه‌های انگیزه پیشرفت

در این نمودار، میان «خوش‌بینی به خانواده» با سه مؤلفه انگیزه پیشرفت، یعنی «اجرای شایسته کارها»، «گرایش به پیشرفت» و «پشتکار» و نیز نمره کل انگیزه پیشرفت، هم‌بستگی مثبت معناداری وجود دارد. همچنین بین «پشتکار» یکی از مؤلفه‌های انگیزه پیشرفت، با «خوش‌بینی به زندگی» و «خوش‌بینی به دوستان» نیز هم‌بستگی مثبت و معناداری وجود دارد. نیز بین «گرایش به پیشرفت» که یکی از مؤلفه‌های انگیزه پیشرفت است با «خوش‌بینی به توانایی‌های خود» نیز هم‌بستگی مثبت و معناداری وجود دارد. نتیجه آزمون نشان داد که از میان زمینه‌های مختلف خوش‌بینی، خوش‌بینی به خانواده، بالاترین هم‌بستگی را با انگیزه پیشرفت دارد که نشان دهنده نقش مؤثر خانواده در ایجاد انگیزه پیشرفت و خوش‌بینی در افراد است.

هر کدام از زمینه‌های خوش‌بینی تا چه حدی می‌توانند انگیزه پیشرفت را پیش‌بینی کنند؟ این رابطه با استفاده از مدل آماری رگرسیون خطی گام به گام^۱ تعیین شده است. در این مدل، انگیزه پیشرفت به عنوان متغیر وابسته و هشت مؤلفه خوش‌بینی به عنوان متغیرهای مستقل در نظر گرفته شده‌اند. نتیجه را در نمودار شماره ۴ ببینید.

^۱127. stepwise.

شاخص‌های ضریب هم‌بستگی ضریب تعیین چندگان‌انحراف معیار ضریب متغیرهای
مستقل چندگانه^۱ چندگانه^۲ تعدیل شده^۳ تعیین چندگانه^۴

خوش‌بینی به خانواده

۴/۰۵۷۲۷۲/۰۲۰۳/۰۲۱۵/۴۶۴

خوش‌بینی در تمام

زمینه‌ها

۴/۰۷۹۹۲۰/۰۱۲۲/۰۲۳۵/۴۸۵

نمودار شماره (۴) - میزان رگرسیون مؤلفه‌های خوش‌بینی به عنوان متغیرهای مستقل و انگیزه پیشرفت به عنوان متغیر وابسته

بنابر این نمودار، بر اساس مدل رگرسیون گام به گام، هشت زمینه خوش‌بینی به عنوان متغیرهای مستقل در محاسبه دخالت داده شدند. تنها «خوش‌بینی به خانواده»، از میان هشت زمینه خوش‌بینی در محاسبه تأثیرگذار واقع شد؛ یعنی میزان ۰/۲۱۵ از تغییرهای متغیر انگیزه پیشرفت به واسطه خوش‌بینی به خانواده قابل پیش‌بینی است. این در حالی است که تمام زمینه‌های خوش‌بینی که با مدل رگرسیون پس‌رونده^۵ محاسبه شدند، تنها ۰/۲۳۵ از تغییرهای انگیزه پیشرفت را پیش‌بینی می‌کنند.

اگر خوش‌بینی را به عنوان متغیر وابسته در نظر بگیریم، هر کدام از مؤلفه‌های انگیزه پیشرفت به عنوان متغیرهای مستقل، چند درصد از تغییرهای آن را پیش‌بینی می‌کنند؟ این میزان در نمودار شماره ۵ نشان داده شده است.

شاخص‌های ضریب هم‌بستگی ضریب تعیین چندگان‌انحراف معیار ضریب متغیرهای

¹ 128. R

² R Square .۱۲۹

³ Adjusted R Square .۱۳۰

⁴ Error of the Estimate .Std .۱۳۱

⁵ 132. Backward.

مستقل‌چند گانه چند گانه تعدیل شده تعیین چند گانه

«پشتکار» و «گرایش به پیشرفت»

۱۲/۰۹۷۲۴۲/۰۱۳۵/۰۱۶۳/۴۰۴

تمامی پنج مؤلفه انگیزه پیشرفت

۱۳/۰۱۲۳۵۱/۰۱۱۵/۰۱۸۷/۴۳۲

نمودار شماره (۵) - میزان رگرسیون مؤلفه‌های انگیزه پیشرفت به عنوان متغیرهای مستقل و خوش‌بینی به عنوان متغیر وابسته

با توجه به این نمودار، بر اساس محاسبه رگرسیون گام به گام، «پشتکار» و «گرایش به پیشرفت» نزدیک به ۰/۱۶۳ از تغییرهای خوش‌بینی را پیش‌بینی می‌کنند؛ در حالی که کل مؤلفه‌های انگیزه پیشرفت بر اساس محاسبه رگرسیون پس‌رونده میزان ۰/۱۸۷ از تغییرهای خوش‌بینی را پیش‌بینی می‌کنند و دیگر تغییرهای خوش‌بینی، سهم متغیرهای دیگر است.

نتیجه‌گیری

هدف این پژوهش، تعیین رابطه بین انگیزه پیشرفت و خوش‌بینی و نیز رابطه میان مؤلفه‌های انگیزه پیشرفت (گرایش به پیشرفت، پشتکار، اجرای شایسته کارها، انتخاب تکالیف دشوار و رقابت‌جویی) و زمینه‌های مختلف خوش‌بینی (خوش‌بینی به دوستان، هم‌سالان، هم‌کلاسی‌ها، خانواده، زندگی، درس، توانایی‌های خود و مردم) بود. نتیجه پژوهش نشان داد انگیزه پیشرفت (با حذف مؤلفه رقابت‌جویی) با نمره کل خوش‌بینی رابطه مثبت و معناداری دارد، ولی اگر رقابت‌جویی به عنوان یکی از مؤلفه‌های انگیزه پیشرفت در محاسبه دخالت داده شود، این رابطه مثبت از معنادار بودن خارج می‌گردد و تنها رابطه در حد ۰/۲۰ به دست می‌آید.

به احتمال، رقابت‌جویی یک رفتار فرهنگی است که بیشتر در فرهنگ غرب بر آن تأکید می‌شود، ولی در فرهنگ ما این گونه نیست. پس بدون توجه به مؤلفه رقابت‌جویی، نمره‌های حاصل از دیگر مؤلفه‌های انگیزه پیشرفت با خوش‌بینی رابطه مثبت معنادار دارد. این یافته با فرضیه‌ای که از نظریه اتکینسون به دست می‌آید و اینکه افراد خوش‌بین با احتمال فاعلی بیشتری، دست‌یابی به موفقیت و دوری جستن از شکست را ارزیابی می‌کنند، هم‌سو است. همچنین با مطالعه درباره روش تبیین (خوش‌بینی در برابر بدبینی) و پیشرفت دانش‌آموزان در ریاضی نیز هماهنگ است. در این پژوهش، نمره‌های خوش‌بینی دانش‌آموزان (با استفاده از پرسش‌نامه روش تبیین کودکان)^۱ با نمره جاری ریاضی و نمره‌های ۲ و ۳ ماه پیش آنها مقایسه شد و میان نمره خوش‌بینی و نمره ریاضی، رابطه مثبت معنادار به دست آمد. (شیرلی، ام.^۲ یاتیس، گریگوری سی. آر. یاتیس،^۳ آر. مارک لپیپت،^۴ ۱۹۹۵م).

^۱ 133. Children Attributional Style Questionnaire.

^۲ 134. Shirley M. Yates.

^۳ 135. Gregory C.R. Yates.

^۴ Mark Lippett.R. ۱۳۶

یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهند که خوش‌بینی به خانواده از میان پنج مؤلفه انگیزه پیشرفت با سه مؤلفه (گرایش به پیشرفت، اجرای شایسته کارها و پشتکار) رابطه مثبت معنادار دارد؛ یعنی خوش‌بینی به خانواده در مقایسه با زمینه‌های دیگر خوش‌بینی، رابطه قوی‌تری با انگیزه پیشرفت دارد. به احتمال، زمینه‌های تربیتی و خانوادگی که در مورد خوش‌بینی و انگیزه پیشرفت وجود دارد، باعث رابطه قوی‌تر این دو متغیر گردیده است. بررسی‌های زیر، نقش زمینه‌های خانوادگی را در تقویت انگیزه پیشرفت نشان می‌دهند: اتکینسون (به نقل از: پتری، ۱۹۹۰م). یکی از مؤلفه‌های انگیزه پیشرفت را «گرایش به پیشرفت» می‌داند و آن را عاملی درونی می‌شمارد که در زمینه‌های خانوادگی ریشه دارد. پژوهش بویل^۱ نشان داد که گرایش به خانواده از متغیرهای پیش‌بینی خوب برای انگیزش پیشرفت در دانش‌آموزان بوده است. همچنین هریس^۲ (۱۹۹۳م) شمارباز زنان سیاه و سفید پوست را با توجه به عوامل مختلف بررسی کرد و در زمینه خانواده به این نتیجه‌ها رسید که کار مادر در خارج از خانه و احساس مثبت به پدر (خوش‌بین بودن به پدر) با انگیزش پیشرفت رابطه معنادار دارد. (به نقل از: دارابی، ۱۳۸۰) از سوی دیگر، سلیگمن (۱۹۹۵م)، ترجمه: داورپناه، ۱۳۸۳) زمینه‌های خانوادگی را از ریشه‌های قوی خوش‌بینی می‌داند و می‌گوید کودکان نه تنها انجام دادن کارها، بلکه روش تبیین و چگونگی علت‌یابی امور و رویدادها را از والدین خود می‌آموزند. در یک پژوهش طولی چهار ساله که انگیزه پیشرفت و خوش‌بینی در آن، نقش میانجی داشتند، متغیرهای مربوط به خانواده (وضعیت اجتماعی-اقتصادی، شمار افراد خانواده، شغل والدین)، متغیرهای انگیزه پیشرفت، خوش‌بینی، بهزیستی روانی^۳ و ارزیابی فرد از سلامت خود را پیش‌بینی کردند. (تانی کاسیدی،^۴ ۲۰۰۰م).

گرایش به پیشرفت، یکی از مؤلفه‌های انگیزه پیشرفت است که با نمره کل خوش‌بینی رابطه مثبت معنادار نشان می‌دهد. این یافته با نتیجه وندا بویر^۵ (۲۰۰۶م) درباره روش‌تبیین خوش‌بینانه و پیشرفت تحصیلی هماهنگ است. او با استفاده از روش «تحلیل محتوای واژه به واژه تبیین‌ها»^۶ که پیترسون،^۷ لوبورسکی^۸ و سلیگمن (۱۹۸۳م) آنرا برای سنجش سبک تبیین ابداع کردند، انشاهای ۴۸ دانشجوی دختر را از نظر روش تبیین خوش‌بینانه و بدبینانه تحلیل کرد. روش تبیین مثبت دانشجویان از رویدادهای خوب، با نمره‌های پایان ترم آنان، رابطه مثبت و معناداری داشت،

¹ 137. Boil.

² 138. Harris S.M.

³ 139. Psychological well-being.

⁴ 140. Tony Cassidy.

⁵ 141. Wanda Boyer.

⁶ 142. Content analysis of vrbatim expenctations.

⁷ ۱۴۳. Peterson.

⁸ ۱۴۴. Luborsky.

ولی میان روش تبیین خوش‌بینانه دانشجویان از رویدادهای بد با نمره‌های پایان ترم رابطه معناداری به دست نیامد. پشتکار نیز یکی از مؤلفه‌های انگیزه پیشرفت است که با نمره کل خوش‌بینی، رابطه مثبت و معناداری نشان می‌دهد. این یافته با دیدگاه سلیگمن هم‌سو است که خوش‌بینی و پشتکار را در ارتباط با هم و از ویژگی‌های مثبت انسانی می‌داند. (سلیگمن و شخزنتمیالی،^۱ ۲۰۰۰م). کریستوفر پترسون^۲ (۲۰۰۰م) نیز نشان داد خوش‌بینی به‌عنوان یک ویژگی روان‌شناختی سودمند با خلق مطلوب^۳ و پشتکار رابطه مثبت دارد. رابطه این دو متغیر نشان داد که افراد خوش‌بین به موفقیت امیدوارترند. از این رو، برای رسیدن به نتیجه، از خود پشتکار نشان می‌دهند. بنابراین نظریه اتکینسون، افراد خوش‌بین با احتمال فاعلی بیشتر در پی دست‌یابی به نتیجه و موفقیت هستند.

رقابت‌جویی از مؤلفه‌های انگیزه پیشرفت، نه تنها رابطه مثبت با خوش‌بینی ندارد، بلکه رابطه منفی نیز دارد. البته این رابطه چنان نیست که معنادار باشد. این یافته خلاف انتظار نیست؛ زیرا به نظر می‌رسد افراد خوش‌بین بیشتر با دیگران به صورت هم‌کارانه و رفاقتی برخورد می‌کنند تا به صورت رقابتی. نتیجه کنونی با پژوهشی که درباره «رابطه خوش‌بینی به هم‌سالان»^۴ و «کفایت اجتماعی»^۵ انجام شد، هم‌سو است. در این بررسی، خوش‌بینی به هم‌سالان، با متغیرهای غیر رقابتی مانند رفاقت و همکاری بیشتر و نداشتن احساس تنهایی، رابطه معنادار دارد. (دانین پی. دپتول،^۶ رابرت کوهن،^۷ لسلی سی. فلیپس،^۸ سیدنی آی،^۹ ۲۰۰۶م).

یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهند که میان سطوح انگیزه پیشرفت در دانش‌پژوهان کارشناسی و کارشناسی ارشد تفاوت معناداری وجود ندارد. این یافته با نتایجی که مک کلند از بررسی بر روی مدیران ارشد به دست آورد، هم‌سو نیست. او دریافت که وقتی مدیران ارشد به موقعیت‌های بالاتر می‌رسند، نمره انگیزه پیشرفت‌شان پایین می‌آید. به نظر مک کلند، به احتمال زیاد انگیزه‌های دیگری مانند قدرت و شهرت در این موقعیت‌ها برای فرد اهمیت می‌یابد. (شولتز و شولتز ۱۹۹۸م، ترجمه: سیدمحمدی، ۱۳۷۹)

یافته پژوهش حاضر را می‌توان این گونه تفسیر کرد که دانش‌پژوهان کارشناسی ارشد مورد آزمون، در حدی از موقعیت اجتماعی نرسیده‌اند که انگیزه پیشرفت در آنان کاهش یابد.

¹145. Csikszentmihalyi.

²146. Christopher Peterson.

³147. Good mood.

⁴148. Peer optimism.

⁵149. Social competence.

⁶150. Daneen P. Deptula.

⁷151. Robert Cohen.

⁸152. Leslie C. Phillipsen.

⁹153. Sydney E.

نتیجه: فرضیه اول پژوهش به صورت مشروط تأیید می‌شود؛ یعنی انگیزه پیشرفت بدون در نظر گرفتن مؤلفه رقابت‌جویی و در قالب دیگر مؤلفه‌های خود با خوش‌بینی رابطه مثبت و معناداری دارد. فرضیه دوم، یعنی تفاوت مؤلفه‌های انگیزه پیشرفت درباره خوش‌بینی نیز تأیید می‌گردد؛ زیرا گرایش به پیشرفت به عنوان یکی از مؤلفه‌های انگیزه پیشرفت با خوش‌بینی رابطه مثبت معنادار دارد. پشتکار نیز به عنوان یکی از مؤلفه‌های انگیزه پیشرفت، با خوش‌بینی رابطه مثبت معنادار دارد. اما «اجرای تکلیف‌های دشوار» و «اجرای شایسته کارها» با خوش‌بینی رابطه ندارند. فرضیه سوم نیز تأیید می‌شود که میان رقابت‌جویی و خوش‌بینی رابطه معناداری وجود ندارد. در این پژوهش، فرضیه چهارم که انگیزه پیشرفت افراد بر اساس سطح تحصیلات آنها تفاوت دارد، تأیید نشد.

محدودیت‌های پژوهش حاضر، به روایی بیرونی و ابزار پژوهش مربوط می‌شود. جامعه مورد پژوهش، از آموزش‌های حوزوی- دانشگاهی برخوردارند. این ویژگی، تعمیم نتیجه‌ها را در دیگر قشرهای جامعه با احتیاط روبه‌رو می‌سازد. آزمون ارزیابی انگیزه پیشرفت در ایران بر روی دانش‌آموزان دوره متوسطه هنجاریابی شده است و استفاده از آن در دانشجویان با محدودیت روبه‌رو است. محدودیت‌های دیگری مانند شمار افراد نمونه و هنجاریابی نشدن آزمون خوش‌بینی نیز در این پژوهش وجود دارند.

پیشنهادها: نقش محیط اجتماعی در ایجاد خوش‌بینی یا بدبینی افراد، از موضوع‌هایی است که بدان توجه نشده است. پژوهش‌های سلیگمن، به سهم زمینه‌های خانوادگی در ایجاد خوش‌بینی بیشتر توجه داشته است. همچنین باورهای مذهبی مانند اینکه خداوند یاور انسان و حلال گرفتاری‌های اوست، چه سهمی در ایجاد خوش‌بینی دارد؟ خوش‌بینی در جوامع فاسد چه بی‌آمدهایی دارد و چه آسیب‌هایی را تقویت می‌کند؟

منابع

الف) فارسی و عربی

۱. باقری، مسعود، «بررسی رابطه شیوه‌های فرزندپروری با انگیزه پیشرفت و رابطه متغیر اخیر با پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان پسر دوره راهنمایی اهواز»، (پایان‌نامه کارشناسی ارشد)، اهواز، دانشگاه شهید چمران، ۱۳۷۲.
۲. تهمتن، کلثوم، «بررسی ارتباط شیوه‌های فرزندپروری والدین و انگیزه پیشرفت در دانش‌آموزان دختر و پسر مقطع راهنمایی شهرستان فسا»، (پایان‌نامه کارشناسی ارشد)، دانشگاه شیراز، دانشکده تحصیلات تکمیلی، ۱۳۷۷.
۳. خداپناهی، محمدکریم، «انگیزش و هیجان»، تهران، انتشارات سمت، چاپ دوم، ۱۳۷۹.
۴. خیری، عامر، «مقایسه انگیزش پیشرفت بین دانشجویان ورزشکار و غیر ورزشکار دانشگاه‌های ایلام»، (پایان‌نامه کارشناسی ارشد)، دانشگاه تربیت معلم، دانشکده تربیت بدنی و علوم ورزشی، ۱۳۷۹.
۵. دارابی، جعفر، «رابطه جو خانواده، پایگاه اجتماعی و مکان کنترل با انگیزش پیشرفت در دانش‌آموزان سال سوم متوسطه در سال تحصیلی ۷۸ - ۱۳۷۷»، فصل‌نامه تعلیم و تربیت نشریه پژوهشکده تعلیم و تربیت وزارت آموزش و پرورش، سال هفدهم، شماره ۳، شماره مسلسل ۶۷، پاییز ۱۳۸۰.
۶. زارعی، علیرضا، «بررسی رابطه بین سبک‌های اسنادی و انگیزه پیشرفت با پیشرفت تحصیلی در میان

- دانش‌آموزان سال دوم رشته ریاضی دبیرستان‌های دولتی شهر اراک در سال تحصیلی ۸۰ - ۱۳۷۹»، (پایان‌نامه کارشناسی ارشد)، تهران، دانشگاه تربیت معلم، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، ۱۳۷۹.
۷. سلمانی‌مقدم، زهرا، «بررسی رابطه وضعیت خوددرگیر و کاردرگیر با انگیزش پیشرفت و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان سال سوم متوسطه شهرستان تبریز ۸۰ - ۱۳۷۹»، (پایان‌نامه کارشناسی ارشد)، دانشگاه تبریز، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، ۱۳۸۰.
۸. شولتز دوان، و شولتز آلن سیدنی، *نظریه‌های شخصیت*، ترجمه: یحیی سیدمحمدی، تهران، انتشارات ویرایش، چاپ ششم، ۱۳۸۳.
۹. فهیم‌زاده، صدیقه، «بررسی تأثیر آموزش راه‌بردهای فراشناختی بر انگیزش پیشرفت دانشجویان دانشگاه اراک»، (پایان‌نامه کارشناسی ارشد)، دانشگاه الزهراء علیهاالسلام، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، ۱۳۸۱.
۱۰. محمدی‌زاده، رضا، «بررسی رابطه انگیزه پیشرفت با عملکرد دبیران دبیرستان‌های شهر بم»، (پایان‌نامه کارشناسی ارشد)، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد کرمان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، ۱۳۷۷.
۱۱. منظری توکلی، علیرضا، «بررسی رابطه انگیزه پیشرفت، هسته کنترل و پیشرفت تحصیلی در بین دانش‌آموزان مقطع متوسطه»، (پایان‌نامه کارشناسی ارشد)، دانشگاه شیراز، ۱۳۷۵.
۱۲. موسوی ده‌موردی، علی، «رابطه خشنودی شغلی و انگیزه پیشرفت با سلامت روانی و مسئولیت‌پذیری مریمان تربیتی مرد آموزشگاه‌های اهواز»، (پایان‌نامه کارشناسی ارشد)، اهواز، دانشگاه شهید چمران، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، ۱۳۷۷.
۱۳. نصیری شیخانی، مهدی، «بررسی رابطه عوامل روانی با نگرش شغلی گروهی از دانشجویان شاغل و غیر شاغل دانشگاه شیراز»، (پایان‌نامه کارشناسی ارشد)، دانشگاه شیراز، ۱۳۷۳.
۱۴. دارابی، جعفر، پاشا شریفی، حسن، «هنجاریابی مقیاس انگیزش پیشرفت هلمریچ برای دانش‌آموزان دوره متوسطه استان مازندران»، ساری، مرکز تحقیقات آموزش و پرورش استان مازندران، ۱۳۷۸.
۱۵. سلیگمن، مارتین ای. پی، رایویچ کارن، کاکس لیزا جی، گیلهام جین، کودک خوش‌بین، ترجمه: فروزنده داورپناه، تهران، انتشارات رشد، چاپ اول، ۱۳۸۳.
۱۶. آمدی، عبدالواحد بن محمد تمیمی، *تصنیف غررالحکم و دررالکلم آمدی*، تحقیق: المصطفی‌الدرایتی، قم، مرکز البحث والتحقیق للعلوم الاسلامیه، مکتب الاعلام الاسلامی، الطبعة الاولى، [بی‌تا].
۱۷. امام‌علی علیه‌السلام، *نهج‌البلاغه*، ترجمه: سیدجعفر شهیدی، تهران، انتشارات انقلاب اسلامی، چاپ چهارم، ۱۳۷۲.
۱۸. محدث، سیدجلال‌الدین، *فهرست موضوعی شرح فارسی غرر و درر آمدی*، انتشارات دانشگاه تهران، مجلد هفتم، ۱۳۴۶.
۱۹. نوری، نجیب‌الله، «نقش خوش‌بینی در کاهش اضطراب»، *مجله راه تربیت*، شماره ۳، قم، مرکز جهانی علوم اسلامی، ۱۳۸۶.
۲۰. شیخ عباس قمی، *سفینه البحار و مدینه الحکم و الآثار*، ج ۲، ایران، دار الاسوه لطباعه و النشر، چاپ دوم، ۱۴۱۶.

1. Christopher Peterson, *The Future of Optimi*, Journal of American Psychologist, Volume 55, Issue 1, January, 2000.
2. Patricia A. Dunavold "Happiness, Hope, and Optimism", www. California State University, Northridge, 1997.
3. Daneen P. Deptulaa; Robert Cohen; Leslie C. Phillipsen; Sydney Ey, "Expecting the best: The relation between peer optimism and social competence", The Journal of Positive Psychology, Volume 1, Issue 3 July, 2006.
4. Karrie A. Shogren a; Shane J. Lopez a; Michael L. Wehmeyer a; Todd D. Little a; Cindy L. Pressgrove, "The role of positive psychology constructs in predicting life satisfaction in adolescents with and without cognitive disabilities: An exploratory study", The Journal of Positive Psychology, Volume 1, Issue 1 January, 2006.
5. Martin E. P. Seligman and Mihaly Csikszentmihalyi, *Positive Psychology: An Introduction American Psychologist*, Volume 55, Issue 1, January, 2000.
6. Petri, Herbert L, *Motivation, theory, research, and applications*, third Edition, wadsworth publishing, California, US, 1996.
7. Wanda Boyer, "Accentuate the positive: the relationship between positive explanatory style and academic achievement of prospective elementary teachers", Journal of Research in Childhood Education, September, 2006.
8. Cole, James S. and Denzine, Gypsy, M, "Achievement motivation and Personlity", Jornal of college reading and learning, 34 spring 2004. www. Eric.
9. Reeve, Johnmarshall, *understanding Motivation and Emotion*, Eral Mcpeek publisher, third Edition, United State, 2001.